

УДК: 322:061.1(4)

Biblid 1451-3188, 25 (2026)

Год XXV, бр. 93, стр. 33–57

Изворни научни рад

Рад примљен 01. 07. 2025. године

Рад одобрен 27. 08. 2025. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2026.25.93.2

CC BY-SA 4.0

СТАЛНО ПРЕДСТАВНИШТВО СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ ПРИ ЕВРОПСКИМ ИНСТИТУЦИЈАМА: УМЕТНОСТ (НЕ)МОГУЋЕГ

Милан ВЕСЕЛИЦА*

Анстракт: Српска православна црква је 2004/2005. године одлучила да отвори стално представништво при европским институцијама у Бриселу, по угледу на остале европске помесне православне цркве. Међутим, иако је одлука Светог архијерејског синода Српске православне цркве о постављењу сталног представника и даље на снази, рад представништва је у застоју дужи низ година. У раду се анализирају могућности које би оживљавање рада сталног представништва у Бриселу донело Српској православној цркви, и то усмеравајући пажњу на заговарање о Косову и Метохији и располагање европским фондовима. Ипак, запажени су и изазови који се, углавном, тичу шире политичке ситуације на европском континенту и међуцрквеног спора

* Институт за међународну политику и привреду, Београд. E-mail: milan.veselica@diplomacy.bg.ac.rs. ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-1608-3678>. Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта: „Србија и изазови у међународним односима 2026“, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2026 (евиденциони број: 451-03-33/2026-03/200041).

Аутор се захваљује високопреподобном архимандриту Данилу Љуботини, дугогодишњем сталном представнику Српске православне цркве при европским институцијама, на учешћу у истраживању. Ставови за које није наведено да припадају архимандриту Данилу Љуботини припадају искључиво аутору.

Москве и Цариграда. Методологија истраживања обухвата анализу годишњих извештаја Европске комисије о Косову и Метохији (упоређених са извештајима Стејт департамента САД) у периоду од 2015. до 2024. године, те разговор са архимандритом Данилом Љуботином, дугогодишњим сталним представником Српске православне цркве при европским институцијама. Прво, примећене су одређене мањкавости у извештавању Европске комисије о стању Српске православне цркве на Косову и Метохији, што може бити део заговарачке агенде. Друго, запажени су потенцијали које Српска православна црква може да искористи кроз пројектно финансирање. Стога, закључује се да би активан рад сталног представништва у Бриселу имао позитивне ефекте за Српску православну цркву, упркос тренутној стратегији одржавања деликатне равнотеже.

Кључне речи: Српска православна црква, стално представништво, Европска унија, заговарање, Косово и Метохија, фондови.

1) УВОД

„Устаните у (Европском) парламенту да вас виде и реците: ‘Ја сам тај страшни Србин, представник тог најгорег народа’ и онда ће они престати“ – рекао је архимандриту Данилу Љуботини некадашњи амбасадор Аустрије у Југославији и саветник председника Европске комисије за верска питања, Михаел Венингер (*Michael Weninger*). Ово је изрекао поводом страшних увреда које је српски народ подносио у европским институцијама крајем прошлог и почетком 21. века. Притом је додао: „Ви као народ дуго нећете моћи да уђете у Европску унију, али као црква – сад је моменат.“¹ Имајући то у виду, Свети архијерејски синод Српске православне цркве (Синод СПЦ) 2005. године поставио је првог сталног представника Српске православне цркве (СПЦ) при европским институцијама у Бриселу.² У том периоду, у Европској унији (ЕУ) вођена је дебата о улози хришћанства у процесу европеизације, упоредо са неуспешним планом проглашења устава ЕУ.³ С друге стране, Србија је током истог периода покушавала да превлада дугогодишњу међународну стигму и да приступи међународним организацијама, а нарочито ЕУ.⁴ Иако

¹ Електронска преписка са архимандритом Данилом Љуботином, 27. 6. 2025. Сви наводи из разговора се објављују уз одобрење архимандрита Данила Љуботине, сведока поменутих догађаја.

² Ђоко Малинић, „Игуман у Бриселу“, *НИН*, бр. 2819, 6. 1. 2005, стр. 14.

³ Philip Schlesinger and François Foret, “Political Roof and Sacred Canopy? Religion and the EU Constitution”, *European Journal of Social Theory*, 2006, vol. 9, no. 1, pp. 59–81.

⁴ Милан Крстић, *Стратегије дестигматизације у спољној политици држава: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*,

је била стигматизирана, Цркви је понуђено да отвори стално представништво у Бриселу. На предлог епископа западноевропског Луке (Ковачевића), Синод СПЦ је за сталног представника поставио поменутог архимандрита Данила Љуботину, ондашњег пароха пулског и перојског, као врсног познаваоца европских језика и прилика.⁵ Ипак, иако оставши носилац функције сталног представника, његов службени боравак у Бриселу није био дуг, како због унутрашњих превирања, тако и због кризе у самој Европи. Упркос томе што је, према његовим речима, одлука о отварању представништва била правилна и оправдана, и даље се чека на то да мисија добије свој пуни облик.⁶ Посебну пажњу верским институцијама ЕУ је посветила током десетогодишњег мандата Жака Делора (*Jacques Delors*), председника Европске комисије од 1985. до 1995. године. Делор је препознао важност успостављања духовног темеља европског идентитета.⁷ Иако његова идеја није заживела у значајној мери, бројне помесне православне цркве отвориле су стална представништва у Бриселу: Цариградска патријаршија 1994. године, Црква Грчке 1998. године, Руска православна црква 2002. године, Румунска православна црква 2007. године и Православна црква Кипра 2009. године.⁸ Међутим, њихове могућности биле су ограничене, нарочито због тога што функција сталног представништва у Бриселу није духовног, већ првенствено политичког карактера.

Унија је Лисабонским уговором институционализовала дијалог са црквама и верским заједницама. У члану 17(3) Уговора о функционисању Европске уније (2009), наведено је да ЕУ води дијалог са верским институцијама „признајући њихов идентитет и посебан допринос“ за

докторска дисертација, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Београд, 2020.

⁵ „Paroh Danilo Ljubotina postao stalni predstavnik SPC pri EU“. Интернет: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/paroh-danilo-ljubotina-postao-stalni-predstavnik-spc-pri-eu/240559.aspx>, 21. 12. 2004.

⁶ Телефонски разговор са архимандритом Данилом Љуботином, 12. 6. 2025. Сви наводи из разговора се објављују уз одобрење архимандрита Данила Љуботине.

⁷ Lucian N. Leustean, “Religion and Politics in the European Union”, in: Grace Davie and Lucian N. Leustean (eds.), *The Oxford Handbook of Religion and Europe*, Oxford University Press, Oxford, 2021, p. 287.

⁸ Lucian N. Leustean, “Does God matter in the European Union?”, in: Lucian N. Leustean (ed.), *Representing Religion in the European Union Does God matter?*, Routledge, London and New York, 2013, p. 14; “Cyprus Church opens Brussels office”. Интернет: <https://archive.cyprus-mail.com/2009/03/18/cyprus-church-opens-brussels-office/>, 18. 3. 2009.

Унију.⁹ У складу с тим, ради боље координације и усаглашавања ставова, православне цркве су 2010. године основале Комитет представника православних цркава при ЕУ (*Committee of Representatives of Orthodox Churches to EU – CROCEU*).¹⁰ Комитет чине представници помесних православних цркава са територије ЕУ: Цркве Грчке, Православне цркве Кипра, Румунске православне цркве, Бугарске православне цркве, Цариградске патријаршије и Руске православне цркве. Ипак, политичка превирања на европском тлу оставила су трага на овај дијалог, тако да је, након поделе у православном свету по питању украјинске аутокефалије, Руска православна црква смањила укљученост у рад Комитета.¹¹ Међутим, чак и након почетка рата у Украјини, Руска православна црква није затворила своје представништво при европским институцијама.¹² Српска патријаршија је 2015. године истакла да је тема сталног представништва у Бриселу „дубља од пуке политичке приче“, а Свети архијерејски сабор СПЦ поново је размотрио могућност потпунијег спровођења раније одлуке.¹³ Треба имати у виду запажање Сергеја Мудрова (*Sergei A. Mudrov*) да „европске институције не показују исти степен отворености и жеље за сарадњом са хришћанским црквама као што цркве исказују у погледу сарадње са ЕУ“.¹⁴ Штавише, црквама, а не европским званичницима, „припада заслуга за то што су у тексту Лисабонског уговора одредбе о дијалогу са ЕУ одвојене од дијалога са цивилним друштвом“.¹⁵

⁹ “Consolidated Versions of the Treaty on the Functioning of the European Union”, Article 17, *Official Journal of the European Union*, C 326, 26. 10. 2012.

¹⁰ Sergei A. Mudrov, “Patterns of Cooperation Between Churches and the European Union: Representations, Dialogue, and Influence”, *The Review of Faith & International Affairs*, 2014, vol. 12, no. 4, p. 68.

¹¹ Упоредити: “Committee of Representatives of Orthodox Churches to the European Union meet in Brussels”, <https://mospat.ru/en/news/48520/>, 7. 5. 2017; “Meeting of Committee of Representatives of Orthodox Churches to EU (CROCEU) – Key issues discussed”. Интернет: <https://orthodoxtimes.com/meeting-of-committee-of-representatives-of-orthodox-churches-to-eu-croceu-key-issues-discussed/>, 15. 1. 2025.

¹² Видети: “Russian Orthodox Church Representation to the European Institutions”. Интернет: <http://www.orthodoxru.eu/index.php?content=home&lang=en>, accessed 1. 6. 2025.

¹³ „Одлука о представништву СПЦ у Бриселу није нова“, <https://www.rts.rs/vesti/drustvo/1939922/odluка-o-predstavnistvu-spc-u-briselu-nije-nova.html>, 4. 6. 2015.

¹⁴ Sergei A. Mudrov, “Patterns of Cooperation Between Churches and the European Union: Representations, Dialogue, and Influence”, *op. cit.*, p. 72.

¹⁵ *Ibid.*

Узевши у обзир да стално представништво СПЦ у Бриселу, иако формално отворено 2005. године, и даље није заживело у пуном капацитету, у раду ћемо покушати да одговоримо на питање које би биле предности овог представништва за СПЦ, али и препреке, тј. оптерећења која би отежавала рад мисије. Емпиријски део истраживања представља упоредна анализа званичних извештаја Европске комисије о Косову и Метохији који су се у протеклих десет година, тј. од 2015. године када је СПЦ обновила интересовање за стално представништво, све до 2024. године дотицала СПЦ.¹⁶ Додатно, спроведен је и разговор са архимандритом Данилом Љуботином (телефоном и електронском поштом), дугогодишњим сталним представником СПЦ при европским институцијама. Рад је организован на следећи начин. Прво се укратко представља историјат присуства СПЦ на територији ЕУ. Потом се разматра теоријска основа сврхе и интереса верских институција у погледу представништва, да би се прешло на предности и изазове сталног представништва СПЦ при европским институцијама.

2) ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД ПРИСУСТВА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Од самих почетака европских интеграција СПЦ је присутна на простору ЕУ. Политичке промене у Југославији након Другог светског рата утицале су на слабљење веза Српске патријаршије у Београду са дијаспором. Комунистичким властима није одговарало да се дијаспора превише осамостали, јер ју је махом чинила „непријатељска емиграција“, док је дијаспора сматрала да је Патријаршија под контролом комунистичких власти. У том погледу, преломни период за СПЦ био је период 1960-их. Док, с једне стране, подстакнута од стране Савезне комисије за верска питања, СПЦ приступа Светском савету цркава (1965), дотле, с друге стране, бива суочена са раскоlima у Америци и Канади (1963) и Македонији (1967).¹⁷ У

¹⁶ Одабир извештаја који се односе на Косово и Метохију, а не оних које Европска унија означава као извештаје о Србији, потиче одатле што је увидом у извештаје о Србији утврђено да се у њима Српска православна црква махом не спомиње.

¹⁷ Растко Јовић, „Екуменизам: недоходници времена“, у: Радомир В. Поповић (ур.), *Српска теологија данас 8*, Институт за теолошка истраживања, Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2017, стр. 14; Вељко Ђурић Мишина, *Герман Борн: Патријарх у обезбоженом времену*, Манастир Светог првомученика и архијакона Стефана Сланци, Београд, 2012; Marko Nikolić, Duško Dimitrijević, „Macedonian orthodox church

таквим условима, а с намером да се реше отворена питања међу емиграцијом, СПЦ 1969. године формира Епархију западноевропску и аустралијску, која постаје окосница црквеног организовања на простору Европских заједница.¹⁸ Како је део емиграције неблагонаклоно гледао на поступке Српске патријаршије, раскол из Америке и Канаде проширио се на остале делове српског расејања: Аустралију, Нови Зеланд и Европу. Након што је Свети архијерејски сабор СПЦ одлучио да 1969. формира Епархију западноевропску и аустралијску, америчко-канадска јерархија у расколу исте године формира „Слободну српску православну епархију у Европи“. Од „слободних“ епархија у Америци и Канади, Аустралији и Новом Зеланду и Европи, проглашавају „Слободну српску православну цркву“ (1984), која је још називана и Митрополија новограчаничка.¹⁹ Раскол је превладан 1991. године. Пратећи развој канонских епархија СПЦ на тлу ЕУ, вратићемо се корак уназад. И пре формирања прве западноевропске епархије 1969. године, на овом простору налазиле су се „српске православне црквене општине и парохије ван граница Југославије (црква у дијаспори)“, тј. мисионарско подручје под управом српског патријарха.²⁰ Четири године након формирања прве западноевропске епархије, из њеног састава издвојена је Епархија аустралијско-новозеландска. Године 1990. Епархија западноевропска престаје да постоји, а од ње се формирају Епархија средњоевропска (потоња Епархија франкфуртска/диселдорфска и немачка) и Епархија британско-скандинавска. Како је раскол са Слободном српском православном црквом – Митрополијом новограчаничком превладан 1991. године, на простору Западне Европе у том тренутку затекле су се три јурисдикције: Средњоевропска епархија, Британско-скандинавска епархија и (тада већ канонска) Епархија за западну Европу Митрополије новограчаничке. Да би се превладало овакво стање, Свети архијерејски сабор СПЦ 1994. године од делова трију епархија поново формира Епархију западноевропску, уз коју настављају да постоје Епархија средњоевропска и Епархија британско-скандинавска. Исте године, подручје Италије је припојено Митрополији загребачко-љубљанској.²¹ Године 2011. из састава Епархије средњоевропске издвојене

(Мос)“ in former Yugoslav State, *Politikologija religije (Politics and Religion)*, 2013, vol. VII, no. 1. pp. 193–215.

¹⁸ Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве III*, ЈРП, Београд, 2002, стр. 246–259.

¹⁹ *Ibid.*, стр. 235–246.

²⁰ *Ibid.*, стр. 205.

²¹ „Историјат Епархије“. Интернет: <http://www.crkva.at/eparhija/osnivanje/>, 2. 6. 2025.

су парохиије у Аустрији и Швајцарској и формирана је посебна Епархија аустријско-швајцарска. Њој је тада припојено подручје Италије, а потом и Малта.²² Четири године касније, епархија средњоевропска мења име у Епархија франкфуртска и све Немачке, да би од 2018. године добила тренутни назив Епархија диселдорфска и немачка.²³ Напослетку, 2024. године дошло је поделе неких европских јурисдикција; раздвојене су Епархија аустријска и Епархија швајцарска (која и даље покрива територије Италије и Малте), као и Епархија скандинавска и Епархија британско-ирска; потоња се преко јурисдикције у Републици Ирској налази на територији ЕУ.²⁴ Дакле, у тренутку писања рада (мај–јун 2025), СПЦ има тринаест епархија у деветнаест држава чланица ЕУ. У њима служи дванаест архијереја, од којих су двојица администратори (док је један истовремено и епархијски архијереј на територији ЕУ и администратор друге европске епархије) (Табела 1). Присуство СПЦ у деветнаест од двадесет седам држава ЕУ и значајан број различитих епархија које су транснационалног карактера, говори о важности сарадње СПЦ са институција ЕУ. Додатно, стално представништво СПЦ при европским институцијама могло би да помогне епархијама у примени релевантних прописа ЕУ.

²² *Ibid.*

²³ „Историја“. Интернет: <https://eparhija-nemacka.com/istorija/>, приступљено 2. 6. 2025.

²⁴ „Саопштење за јавност Светог Архијерејског Сабора Српске Православне Цркве“. Интернет: <https://www.spc.rs/sr/news/3//11107.saopstenje-za-javnost-svetog-arhijerejskog-sabora-srpske-pravoslavne-crkve.html>, 20. 5. 2024.

Табела 1. Епархије Српске православне цркве на простору Европске уније

| Држава | Епархије | Надлежни архијереј(и) | Приступање државе ЕЗ/ЕУ |
|--|---|-----------------------------|-------------------------|
| Француска, Белгија, Холандија, Луксембург | Епархија западноевропска (од 1994) <i>Епархија за Западну Европу</i> <i>Митрополије новограчаничке</i> <i>(канонска 1991–1994)</i> Епархија средњоевропска (1990–1994) Епархија западноевропска (1973–1990) Епархија западноевропска и аустралијска (1969–1973) | Јустин (Јеремић) (од 2022) | 1951. |
| Немачка | Епархија диселдорфска и немачка (од 2018) <i>Епархија франкфуртска и све Немачке (2015–2018)</i> Епархија средњоевропска (1990–2015) Епархија западноевропска (1973–1990) Епархија западноевропска и аустралијска (1969–1973) | Григорије (Дурић) (од 2018) | 1951. |
| Италија | Епархија швајцарска (од 2024) <i>Епархија аустријско-швајцарска (2011–2024)</i> <i>Митрополија загребачко-љубљанска (1994–2011)</i> Епархија средњоевропска (1990–1994) Епархија западноевропска (1973–1990) Епархија западноевропска и аустралијска (1969–1973) | Андреј (Ћилерџић) (од 2014) | 1951. |
| Данска | Епархија скандинавска (од 2024) <i>Епархија британско-скандинавска (1990–2024)</i> Епархија западноевропска (1973–1990) Епархија западноевропска и аустралијска (1969–1973) | Доситеј (Мотика) (од 1991) | 1973. |

| | | | |
|---------------------------------------|---|---|-----------|
| Данска | Епархија скандинавска (од 2024) Епархија британско-скандинавска (1990–2024) Епархија западноевропска (1973–1990) Епархија западноевропска и аустралијска (1969–1973) | Доситеј (Мотика) (од 1991) | 1973. |
| Ирска | Епархија британско-ирска (од 2024) Епархија британско-скандинавска (1990–2024) Епархија западноевропска (1973–1990) Епархија западноевропска и аустралијска (1969–1973) | Нектарије (Самарџић) (од 2024) | 1973. |
| Уједињено Краљевство (до 2020) | Епархија британско-ирска (од 2024) Епархија британско-скандинавска (1990–2024) Епархија западноевропска (1973–1990) Епархија западноевропска и аустралијска (1969–1973) | Доситеј (Мотика) (за време ЕУ: 1991–2024) | 1973–2020 |
| Португалија, Шпанија | Епархија западноевропска (од 1994) Епархија средњоевропска (1990–1994) Епархија западноевропска (1973–1990) Епархија западноевропска и аустралијска (1969–1973) | Јустин (Јеремић) (од 2022) | 1986. |
| Аустрија | Епархија аустријска (од 2024) Епархија аустријско-швајцарска (2011–2024) Епархија средњоевропска (1990–2011) Епархија западноевропска (1973–1990) Епархија западноевропска и аустралијска (1969–1973) | Иринеј (Буловић), админ. (од 2024) | 1995. |

| | | | |
|------------------------|---|---|-------|
| Финска | Епархија скандинавска (од 2024) Епархија британско-скандинавска (1990–2024) Епархија западноевропска (1973–1990) Епархија западноевропска и аустралијска (1969–1973) | Доситеј (Мотика) (од 1991) | 1995. |
| Шведска | Епархија скандинавска (од 2024) Епархија британско-скандинавска (1990–2024) Епархија западноевропска (1973–1990) Епархија западноевропска и аустралијска (1969–1973) | Доситеј (Мотика) (од 1991) | 1995. |
| Мађарска, Чешка | Епархија будимска | Лукијан (Пантелић) (од 2002) | 2004. |
| Малта | Епархија швајцарска (од 2024) Епархија аустријско-швајцарска (2011–2024) Митрополија загребачко-љубљанска (1994–2011) Епархија средњоевропска (1990–1994) Епархија западноевропска (1973–1990) Епархија западноевропска и аустралијска (1969–1973) | Андреј (Ћилерџић) (од 2014) | 2004. |
| Словенија | Митрополија загребачко-љубљанска Епархија горњокарловачка | Кирило (Бојовић), админ. (од 2023) Герасим (Поповић) (од 2004) | 2004. |
| Румунија | Епархија темишварска | Лукијан (Пантелић), админ. (од 1996) | 2007. |

| | | | |
|---|---|--|-------|
| Хрватска | Митрополија загребачко-љубљанска Митрополија далматинска Митрополија захумско-херцеговачка и приморска Епархија горњокарловачка Епархија пакрачко-славонска Епархија осечкопољска и барањска (од 1991) | Кирило (Бојовић), админ. (од 2023) Никодим (Косовић) (од 2017) Димитрије (Рађеновић) (од 2018) Герасим (Поповић) (од 2004) Јован (Ђулибрк) (од 2014) Херувим (Ђермановић) (од 2018) | 2013. |
| УКУПНО: 19 држава чланица ЕУ | 13 активних епархија | 10 епархијских архијереја и 2 администратора | |

Извор: Аутор²⁵

3) СВРХА ПРЕДСТАВНИШТВА: ТЕОРИЈСКИ ОСВРТ

Службена или стална представништва црква при европским институцијама нису дипломатска представништва у класичном смислу. Једина црква са дипломатским представништвом при Европској унији је Римокатоличка црква, али то је зато што је њена дипломатска мрежа апостолских нунцијатура заснована на *sui generis* међународноправном положају Свете столице. Остале цркве и верске институције имају службена или стална представништва при европским институцијама (*official representation of churches*).²⁶ Иницијатива отварања представништва при европским институцијама, с обзиром на то да представља институционализовање односа са политичко-економском (међународном) организацијом, заснована је на одмереним предностима и недостацима. Иако се религија и рационални избор ретко доводе у везу, верске институције се у међународном саобраћају неретко понашају „рационално“,

²⁵ Табела је израђена на основу претходно наведених историјских извора и доступних података на званичним веб презентацијама епархија.

²⁶ Lucian N. Leustean, “Religion and Politics in the European Union”, *op. cit.*, pp. 18–19.

тј. теже заштити и/или промоцији најважнијих интереса. Спајање приступа рационалног избора, тј. приступа заснованог на интересима, са идеационим пољем религије, сматра Ентони Гил (*Anthony Gill*), „нуди узбудљиву могућност разумевања како идеје и институције уобичајено међусобно интерагују“.²⁷ Према Џонатану Фоксу (*Jonathan Fox*), основни интереси које верска институција у том погледу тежи да заштити или обезбеди јесу „институционални опстанак“ и „заштита централних верских вредности“.²⁸ Верска институција која сматра да јој неће бити угрожен опстанак институционализацијом односа или уласком у одређени савез, те да јој неће бити угрожене централне верске вредности тамошњим активностима, сматраће за сврсисходно да тако нешто уради. Обратно, престанак институционалних односа или напуштање организације говори о томе да су јој били угрожени основни интереси. На пример, Бугарска и Грузинска православна црква су 1998. године напустиле Светски савет цркава, док су остале православне цркве – након редефинисања положаја и права гласа православних цркава – остале у организацији, сматрајући да им тиме неће бити угрожене основне идеје и циљеви.²⁹ Имајући то у виду, представништво једне цркве при европским институцијама може да остварује више функција које произилазе из основних интереса. Функције се могу груписати као: (1) заговарање одређених идеја, и (2) остваривање права која проистичу из институционалног односа. Према речима оца Сорина Шелару (*Sorin Şelaru*), директора Представништва Румунске православне цркве при европским институцијама, „Православне цркве су морале не само да обрате пажњу на политички и друштвени развој, већ и да размотре утицај који европска изградња има на њих и на хришћански живот уопште, као и на њихов допринос обликовању европског идентитета“.³⁰ То је поглед који полази од става да би било „рационално да верска институција подржава политичке активности само када оне не угрожавају опстанак институције, осим ако није у питању суштинска,

²⁷ Anthony Gill, “Religion and Comparative Politics”, *Annual Review of Political Science*, 2001, vol. 4, no. 1, p. 119.

²⁸ Jonathan Fox, *An Introduction to Religion and Politics: Theory and Practice (Second Edition)*, Routledge, London and New York, 2018, p. 84.

²⁹ За више о проблему православних цркава и превладавању кризе видети: “Final Report of the Special Commission on Orthodox Participation in the WCC (2002)”. Интернет: <https://www.oikoumene.org/sites/default/files/Document/pb-03-special-commission.pdf>, 14. 2. 2006.

³⁰ Sorin Şelaru, “Representing the Orthodox Churches to the European Union”, *Ortodoksia*, vol. 54, 2017, p. 56.

неупитна верска вредност“.³¹ Дакле, овде се функција представништва односи на заштиту сржних вредности, и то, заговарањем одређених идеја, ставова и политика. С друге стране, отац Данило Љуботина, дугогодишњи представник СПЦ при европским институцијама, истиче да треба имати на уму да је Европска унија првенствено бирократско-политичка структура. У телефонском разговору (12. 6. 2025), вођеном за потребе овог истраживања, отац Данило истакао је да је одлука Синода СПЦ о отварању представништва била правилна и да је постојала значајна потреба за овим представништвом. Међутим, како је ЕУ првенствено бирократско-политичка структура, сматра отац Данило, функција представништва може да буде праћење и спровођење пројеката које нуде финансијски механизми ЕУ. На тај начин, према његовом мишљењу, функционисање представништва било би корисно за Цркву у глобалу, а нарочито за њен просветни део. Нагласак на црквеној просвети и манастирима долази отуда што СПЦ има богословске школе и храмове од великог културно-историјског значаја широм Европе.³² Погледи оца Сорина Шеларуа и оца Данила Љуботине су итекако компатибилни. Имајући у виду оба, размотрићемо могућности представништва СПЦ при европским институцијама, прво се осврнувши на могућност заговарања по питању Косова и Метохије као једне од централних вредности СПЦ, а потом могућности пројектног финансирања.

4) МОГУЋНОСТИ ПРЕДСТАВНИШТВА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

Заговарање

Рад сталних представништава, између осталог, заснива се на заговарању питања која су за институцију послања од ванредне важности (*advocacy*). Када је у питању СПЦ, тема која се тиче њених централних верских вредности, а која је у директној вези са ЕУ, јесте заштита статуса, православног становништва и храмова на Косову и Метохији. Штавише, положај СПЦ на Косову и Метохији предмет је преговора Београда и Приштине.³³ У

³¹ Jonathan Fox, *An Introduction to Religion and Politics: Theory and Practice (Second Edition)*, *op. cit.*, p. 84.

³² Телефонски разговор са архимандритом Данилом Љуботином, 12. 6. 2025. Сви наводи из разговора се објављују уз одобрење архимандрита Данила Љуботине.

³³ Велибор Џомић, „Српска Православна Црква у Предлогу споразума Европске уније о путу нормализације између тзв. ‘Косова’ и Србије од 27. фебруара 2023. године“, *Црквене студије*, 2024, бр. 21, стр. 485–504.

годишњим извештајима о проширењу који се односе на Косово и Метохију, Европска комисија спомиње СПЦ у контексту слободе вероисповести и културних права, али је поређењем са истоврсним извештајима Стејт департмента САД примећено занемаривање и/или генерализовано извештавање о верски мотивисаним нападима и вандализмима. У наставку ће бити приказани само случајеви у периоду посматрања (2015–2024), који говоре о важности заговарања ове теме. У извештају из 2015. године, у погледу права на слободу вероисповести, Европска комисија указује на нормално функционисање Богословије у Призрену, али и нерешено питање реконструкције српских православних храмова. Као проблем наведено је неспровођење одлуке Уставног суда о упису земљишта на манастир Високи Дечани (решено 2024. године). Истиче се да „наставак случајева ситних крађа и вандализам на местима верског наслеђа треба ефикасно пратити“, али да „власти по правилу прописно одговарају на такве инциденте“.³⁴ Када су у питању културна права, Европска комисија наглашава да „заштита културног наслеђа, укључујући сарадњу између Српске православне цркве и косовских власти, и даље представља проблем“.³⁵ Даље се наводи да СПЦ сарађује са властима у Приштини, али недовољно често. Напомиње се да косовска полиција испуњава свој задатак заштите српских православних места, али да стални изазов представља, између осталог, „побољшање комуникације са локалним православним свештенством“.³⁶ С друге стране, у извештају за 2015. годину, Стејт департмент САД описује случајеве каменовања аутобуса и вандалских напада на српске посетиоце у Ђаковици, што је организовано од стране локалног удружења несталих особа и подржано од стране опозиционих политичара. У извештају се наводе бројни случајеви верског насиља и напада на појединце, вандалски чинови против српских православних светиња и гробаља, незаконито заузимање просторија у власништву СПЦ од стране „косовске агенције за борбу против корупције“ итд.³⁷ Наводи Стејт департмента се не појављују ни у извештају Европске комисије из 2016. године. У том извештају, Европска комисија тврди да „није било извештаја о озбиљним инцидентима повезаним са заштитом

³⁴ “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2015 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, SWD(2015) 215, Brussels, 10. 11. 2015, p. 21.

³⁵ *Ibid.*, p. 20.

³⁶ *Ibid.*, p. 26.

³⁷ U.S. Department of State – Office of International Religious Freedom, “Kosovo 2015 International Religious Freedom Report”. Интернет: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/256417.pdf>, accessed 6. 6. 2025, pp. 3–10.

историјских и верских локалитета који су под надлежношћу косовске полиције“.³⁸ С друге стране, Стејт департмент САД наводи да је 30. јануара 2016. косовска полиција ухапсила четворицу Албанаца испред манастира Високи Дечани, који су поседовали АК-47 и пиштољ и носили одећу повезану са ИСИС-ом. Локални тужилац је изјавио да су били укључени у рат у Сирији. Напослетку су новчано кажњени за незаконито поседовање оружја.³⁹ Даље се наводе други случајеви верске мржње и насиља, као што су физички напади каменицама и флашама на српске посетиоце рушевина манастира Свете Тројице у Муштутишту од стране локалних Албанаца.⁴⁰ Европска комисија није објавила извештај о Косову и Метохији 2017. године, у коме би ови случајеви требало да буду наведени. У извештају из 2019. године, Европска комисија као проблем истиче неспровођење одлуке Уставног суда о земљишту манастира Високи Дечани, као и ранијих година, и додаје да „Министарство културе треба да настави сарадњу са Српском православном црквом о начинима подршке обнови њених споменика“.⁴¹ У извештају се не наводи оно што препознаје Стејт департмент САД: вербални напад локалних Албанаца на свештеника СПЦ Бојана Јевтића, уз претњу да ће га заклати испред његове цркве у Новом Брду; протест Албанаца против доласка српских посетилаца у Ђаковицу због обележавања Божића, уз постављање листе наводних српских ратних злочинаца на врата православне цркве у том месту; уништење око 20 надгробних споменика на православном гробљу у Липљану и Урошевцу.⁴² Међутим, Европска комисија се на ово осврнула у извештају за 2020. годину, уопштено рекавши да су „инциденти скрнављења гробаља у различитим регионима на Косову, који су циљали православна,

³⁸ “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2016 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, COM(2016) 715, Brussels, 9. 11. 2016, p. 24.

³⁹ U.S. Department of State – Office of International Religious Freedom, “Kosovo 2016 International Religious Freedom Report”. Интернет: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/Kosovo-3.pdf>, accessed 6. 6. 2025, pp. 4–5.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 6.

⁴¹ “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2019 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, COM(2019) 260, Brussels, 29. 5. 2019, pp. 25 and 32.

⁴² U.S. Department of State – Office of International Religious Freedom, “Kosovo 2019 International Religious Freedom Report”. Интернет: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/KOSOVO-2019-INTERNATIONAL-RELIGIOUS-FREEDOM-REPORT.pdf>, accessed 6. 6. 2025, pp. 9–10.

муслиманска и католичка гробља, били су чести 2019. године.⁴³ У извештају за 2021. или 2022. годину Европска комисија не спомиње да је организација *Европа Ностра* уврстила манастир Високе Дечане на листу најугроженијих верских места у Европи и да је то, након интервенције приштинских власти, повукла. То је пак наведено у извештају Стејт департмента САД за 2021. годину.⁴⁴ Међутим, Европска комисија истиче да се „број инцидената повећао, углавном на штету српске заједнице јужно од реке Ибар. Ови инциденти укључују крађе, подметање пожара, крађе стоке и возила, као и физичке нападе, повреде, пуцњаве и покушаје отмица. Такође, чести су вандализам и провале у верске објекте, укључујући цркве и џамије“.⁴⁵ Стејт департмент детаљније наводи ове случајеве, истичући крађу материјала вредног 4.000 евра из парохијског дома у Витомирици и пљачку манастира Светих Четрдесет Мученика и цркве Светог Димитрија код Штрпца.⁴⁶ Последња три извештаја у посматраном периоду (2022–2024) не доносе новине у извештавању о нападима на храмове СПЦ и верски мотивисане нападе на Србе на Косову и Метохији. Понавља се да, „док је укупна безбедносна ситуација у заједницама које нису већинске стабилна, инциденти и даље настављају да се дешавају“, укључујући физичке нападе, вандализам и провале у верске објекте, тј. „цркве и џамије“.⁴⁷ У извештају из 2023. године наводи се да је патријарху српском Порфирију забрањен улазак на Косово и Метохију у децембру 2022. године,⁴⁸ док је у извештају из 2024. године

⁴³ “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2020 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, SWD(2020) 356, Brussels, 6. 10. 2020, p. 31.

⁴⁴ U.S. Department of State – Office of International Religious Freedom, “Kosovo 2021 International Religious Freedom Report”. Интернет: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/04/KOSOVO-2021-INTERNATIONAL-RELIGIOUS-FREEDOM-REPORT.pdf>, accessed 6. 6. 2025, pp. 11–12.

⁴⁵ “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2021 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, SWD(2021) 292, Brussels, 19. 10. 2021, p. 36.

⁴⁶ U.S. Department of State – Office of International Religious Freedom, “Kosovo 2021 International Religious Freedom Report”, *op. cit.*, p. 14.

⁴⁷ “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2022 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, SWD(2022) 334, Brussels, 12. 10. 2022, p. 40.

⁴⁸ “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2023 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the

наведен случај депортације православног игумана, који је тринаест година служио на Косову и Метохији, из разлога „националне безбедности“.⁴⁹ У истом извештају 2024. године наведено је да су се дешавали „случајеви скрнављења против СПЦ и покушаји присвајања и поткопавања идентитета верских локалитета“.⁵⁰ Овај извесни напредак у извештавању указује на потенцијалну спремност Европске комисије на побољшање приступа, што је неопходан услов за успешно заговарање од стране СПЦ. Ипак, генерално посматрано, анализа извештаја од 2015. до 2024. године показује да Европска комисија не поклања довољно пажње отвореним иступима верске нетрпељивости. Понегде се уопштено наводи да постоји повећан број вандалских напада, али против свих верских објеката (црква и џамија) и гробаља већинских верских заједница, чиме се пренебрегава реалност неупоредиво веће угрожености СПЦ. Упоредна анализа извештаја Стејт департмента САД о верским слободама на Косову и Метохији показала је да су извештаји Европске комисије у великој мери недовољни и да се у њима не спомињу важни случајеви дискриминације. Како је питање православља на простору Косова и Метохије једна од најзначајнијих тема за СПЦ, сматрамо да би активан рад сталног представника СПЦ при европским институцијама у Бриселу кроз заговарање могао да допринесе повећаном интересу за бројна кршења основних права и слобода, те њиховом уношењу у извештаје и друга званична документа Европске уније. То је могуће остварити и посредством Комитета представника православних цркава (CROCEU). Комитет, између осталог, прати „сва питања у вези са активностима, истрагама и дешавањима у ЕУ која су од интереса за CROCEU, са циљем израде и подношења предлога и сугестија надлежним европским и другим властима“.⁵¹ За ту сврху, Комитет има седам лобиста, од којих је један лобиста ангажован у пуном радном капацитету. Комитет, како је претходно речено, чине стални представници Цариградске, Московске, Румунске и Бугарске патријаршије, те Грчке и Кипарске архиепископије. Досад је забележено да су заговарали ставове у вези са

Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, SWD(2023) 692, Brussels, 8. 11. 2023, p. 41.

⁴⁹ “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2024 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, SWD(2024) 692, Brussels, 30. 10. 2024, p. 33.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ “Committee of the Representatives of the Orthodox Churches in European Union”. Интернет: <https://www.lobbyfacts.eu/datacard/committee-of-the-representatives-of-the-orthodox-churches-in-european-union?rid=945330325636-88&sid=58542>, accessed 20. 6. 2025.

„Чланом 17“, „Зеленим договором“ и миграцијама.⁵² СПЦ би, потенцијално, могла да искористи могућности лобиста овог Комитета за теме дискриминације на Косову и Метохији.

Пројектно финансирање

Новембра 2024. године посланици Европског парламента из групе „Патриоти за Европу“ (*Patriots for Europe*), поставили су питање Европској комисији у вези са алокацијом средстава за СПЦ. Између 2007. и 2020. године ЕУ је приштинским властима доделила преко 1,21 милијарду евра у оквиру претприступних инструмената, са намером да помогне у поштовању основних права свих заједница, укључујући српску православну заједницу која је изложена озбиљној дискриминацији. Посланици напомињу да су, ипак, српски православни храмови, манастири и гробља и даље редовно нападани. Стога, упитали су какве су мере предузете за заштиту православних верских локалитета на Косову и Метохији у вези са средствима ЕУ, да ли ЕУ планира директно финансирање обнове православних цркава и манастира, као што је то урађено пројектом *IRPP/Regional Programme on Cultural and Natural Heritage* на Балкану, као и шта може да се уради да приштинске власти обезбеде верску слободу и заштите културна права српске православне мањине.⁵³ У писаном одговору од 18. марта 2025. Марта Кос (*Marta Kos*), комесарка за суседство и проширење, истакла је: „Од 2014. године, Инструменти за претприступну помоћ (*IPA II* и *IPA III*) обезбедили су 125,5 милиона евра за подршку владавини права и основним правима, укључујући више од 7,5 милиона евра за различите пројекте који користе хришћанске организације и православна заједница на Косову. Ово укључује помоћ ЕУ од 5,6 милиона евра у оквиру Инклузивне иницијативе за очување културног наслеђа која има за циљ реконструкцију културних локалитета. Помоћ ЕУ на Косову спроводи се на основу формалних процедура и строгих правила која се примењују на финансирање ЕУ“.⁵⁴ Из одговора видимо да Европска комисија обезбеђује средства која могу да буду од интереса СПЦ. Истакли смо пример Косова и Метохије због ургентности заштите српских православних светиња од највећег културно-историјског значаја и обнову порушених храмова, али се

⁵² *Ibid.*

⁵³ “Respect for and protection of Serbian Orthodox religious sites and the Serbian minority in Kosovo in connection with the provision of EU funding”, Question for written answer E-002519/2024/rev.1 to the Commission, 13. 11. 2024.

⁵⁴ “Answer given by Ms Kos on behalf of the European Commission”, E-002519/2024, 18. 3. 2025.

средства могу искористити и за друге намене широм јурисдикције СПЦ. Како је СПЦ транснационалног карактера, значајан број српских православних храмова и манастира од културно-историјског значаја налази се на територији ЕУ. У Хрватској се налазе и две школе: Богословија „Света Три Јерарха“ у манастиру Крка и Српска православна општа гимназија „Кантакузина Катарина Бранковић“ у Загребу. Поред средњовековног манастира Крке, СПЦ у Хрватској има још осамнаест манастира, од којих неки захтевају свеобухватну обнову, као и порушене објекте од велике важности, попут епархијског двора у Пакрацу. Пет српских православних манастира налазе се у Румунији, два у Мађарској, један манастир и два скита у Немачкој, три манастира у Шведској, три у Француској и један у Шпанији.⁵⁵ Међутим, комесарка Марта Кос у свом одговору на питање посланика Европског парламента није прецизирала да ли ЕУ располаже механизмима усмерене алокације средстава директно СПЦ у угроженим подручјима. Стога, друга важна област, у којој би рад сталног представништва био од изузетног значаја, јесте праћење фондова ЕУ који би обезбедили директну финансијску подршку пројектима СПЦ. Важно је напоменути да Европска унија формално не финансира верске активности (нпр. мисионарски рад), али може да подржи пројекте у којима верске институције имају шири друштвени, културни, образовни или хуманитарни значај. За заштиту културног наслеђа, образовање, дигитализацију грађе, истраживање, хуманитарне активности и слично, за СПЦ могу да буду значајни позиви у оквиру програма *Creative Europe*, *Erasmus+* (као што је био позив *Heritage PRO*), *Horizon Europe* (претходни релевантни позиви су били *RURITAGE* и *ROCK*), *Connecting Europe Facility*, *Cohesion fund* и *European Regional Development Fund*.⁵⁶ Рад сталног представништва могао би да допринесе њиховом праћењу, препознавању, обуци у писању и исправном пријављивању, праћењу алокације средстава, али и иницирању нових програма.

5) ИЗАЗОВИ

Изазов у продубљивању односа СПЦ и ЕУ представља *Резолуција Европског парламента о спољном уплитању у све демократске процесе у Европској унији, укључујући дезинформисање*, од 9. марта 2022. године. У њој

⁵⁵ Подаци преузети са званичних веб-сајтова свих епархија Српске православне цркве на територији Европске уније, те интернет адресе: „Српски православни манастири“. Интернет: <https://www.srpskimanastiri.com/srpski-pravoslavni-manastiri/>, приступљено 20. јуна 2025.

⁵⁶ European Commission, *The CulturEU funding guide: EU Funding Opportunities for the Cultural and Creative Sectors 2021–2027*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021.

је СПЦ означена као промотер руског утицаја на Балкану. Наводи се да је Европски парламент „забринут због покушаја Православне цркве у земљама као што су Србија, Црна Гора и Босна и Херцеговина, посебно у њеном ентитету Републици Српској, да промовише Русију као заштитника традиционалних породичних вредности и да ојача односе између државе и цркве“.⁵⁷ Иако је Европски парламент избегао да таргетира СПЦ под њеним пуним именом, свакако је јасно да се на њу односи. СПЦ је одговорила: „Квалификавање Српске православне цркве у односној Резолуцији, супротно овим необоривим и опште познатим чињеницама, даје нетачну слику и резултате који нису у складу са циљевима због којих је основана и постоји ЕУ, судећи бар по њеним прокламованим начелима и званичним документима, а то су мир, правда и слобода за све“. Додаје се да се СПЦ залаже за кооперативну одвојеност цркве и државе у свим државама у којима врши своју мисију, уз допуну да је „управо такво уређење заступљено и у државама ЕУ у чијем парламенту је донесена Резолуција“.⁵⁸ Недуго потом, патријарх српски Порфирије и чланови Синода СПЦ су се састали са Емануелом Жиофреом (*Emanuele Giaufret*), шефом Делегације ЕУ у Србији. Званично саопштење након састанка показује да је једна од тема састанка била поменута Резолуција, али се не наводи да је дошло до извињења са европске стране.⁵⁹ Ипак, резолуција Европског парламента је политички, а не правно обавезујући документ. За СПЦ и друге верске институције важнија је сарадња са Европском комисијом и Саветом ЕУ. Како досад није било сличних изјава о СПЦ од стране представника ових институција, постоји шанса да односи не буду дугорочно нарушени. Међутим, један од додатних изазова за СПЦ јесте и међуцрквена динамика у православном хришћанству, тј. односи између помесних православних цркава. Односи су значајно нарушени 2018. године питањем украјинске аутокефалије, која је, између осталог, политичка тема.⁶⁰ Како је окосница поменуте резолуције Европског парламента руско-

⁵⁷ “European Parliament resolution of 9 March 2022 on foreign interference in all democratic processes in the European Union, including disinformation (2020/2268(INI))”, Art. 123, *Official Journal of the European Union*, 2022/C 347/07, Brussels, 9. 3. 2022.

⁵⁸ „Поводом Резолуције Европског парламента“. Интернет: <https://spc.rs/sr/news/saopstenja/6977.povodom-rezolucije-evropskog-parlamenta.html>, 14. 3. 2022.

⁵⁹ „Патријарх српски г. Порфирије разговарао са г. Емануелом Жиофреом, шефом Делегације Европске уније“. Интернет: <https://radiosr.net/?p=64782>, 15. 3. 2022.

⁶⁰ Marko Veković and Miroljub Jevtić, “Render unto Caesar: Explaining Political Dimension of the Autocephaly Demands in Ukraine and Montenegro”, *Journal of Church and State*, vol. 61, no. 4, 2019, pp. 591–609.

украјински сукоб и како је приметно смањено учешће представника Руске православне цркве на састанцима Комитета представника православних цркава, представништво СПЦ у Бриселу не би могло да избегне суочавање са овим питањима. Ипак, уколико пажња представништва буде на поменутим темама попут Косова и Метохије и обнове манастира и школа, смањује се шанса да се сарадња са ЕУ неповољно одрази на постојећу балансирану позицију СПЦ „између Москве и Цариграда“.⁶¹

6) ЗАКЉУЧАК

Стално представништво СПЦ при европским институцијама у Бриселу је иницијатива која има значајан потенцијал за СПЦ. Као транснационална верска институција, чија се јурисдикција протеже на деветнаест држава чланица ЕУ, са (више)вековним присуством на том подручју, СПЦ има потенцијал да кроз рад сталног представништва помогне епархијама у различитим државама ЕУ у успостављању одрживог односа са релевантним институцијама. На основу двоструког схватања интереса верских институција, у раду су размотрене могућности заговарања о Косову и Метохији и располагање фондовима ЕУ. Анализом годишњих извештаја Европске комисије о Косову и Метохији и поређењем са извештајима Стејт департмента САД о стању верских слобода, примећена је недовољна пажња европске стране при сагледавању и преношењу ситуације са терена. Стога, СПЦ може да буде заговорач при европским институцијама да се такав приступ промени. С друге стране, напоменуто је да је ЕУ, према речима архимандрита Данила Љуботине, првенствено бирократско-политичка структура, што значи да се не може очекивати „духовни“ карактер односа са ЕУ. Стога, корисност односа СПЦ са ЕУ може да буде заснована на коришћењу механизма финансијске подршке образовним, културно-историјским, хуманитарним и другим пројектима СПЦ од друштвене важности.

Међутим, остаје питање у којој мери је ЕУ, након почетка руско-украјинског сукоба и Резолуције Европског парламента која је таргетирала СПЦ као промотера руског утицаја, заинтересована за продубљивање сарадње. Ипак, специфичан положај Српске патријаршије између два тренутна православна центра – Москве и Цариграда – може да буде добра прилика за оба актера: за СПЦ да има директан увид у прилике „на

⁶¹ За више о политичком и другим аспектима ривалства Москве и Цариграда и положају СПЦ унутар тога, видети, на пример: Растко Јовић, „Православна Црква и ‘расплети’ у Украјини и Северној Македонији“, у: Ивона Лађевац, Марко Вековић и Милан Веселица (ур.), *Теорије међународних односа некад и сад: приступи, концепти, праксе*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2024, стр. 59–69.

западном простору“ и да одржи постојећу динамику баланса, а за ЕУ да не напушта основни наратив о дијалогу са верским заједницама и јачању институција цивилног друштва.

7) ИЗВОРИ

- “Answer given by Ms Kos on behalf of the European Commission”, E-002519/2024, 18. 3. 2025.
- “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2015 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, SWD(2015) 215, Brussels, 10. 11. 2015.
- “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2016 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, COM(2016) 715, Brussels, 9. 11. 2016.
- “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2018 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, SWD(2018) 156, Brussels, 17. 4. 2018.
- “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2019 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, COM(2019) 260, Brussels, 29. 5. 2019.
- “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2020 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, SWD(2020) 356, Brussels, 6. 10. 2020.
- “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2021 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, SWD(2021) 292, Brussels, 19. 10. 2021.
- “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2022 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, SWD(2022) 334, Brussels, 12. 10. 2022.
- “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2023 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, SWD(2023) 692, Brussels, 8. 11. 2023.

- “Commission Staff Working Document Kosovo* – 2024 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, SWD(2024) 692, Brussels, 30. 10. 2024.
- “Consolidated Versions of the Treaty on the Functioning of the European Union”, *Official Journal of the European Union*, C 326, 26. 10. 2012.
- Џомић, Велибор, „Српска Православна Црква у Предлогу споразума Европске уније о путу нормализације између тзв. ‘Косова’ и Србије од 27. фебруара 2023. године“, *Црквене студије*, бр. 21, 2024.
- Ђурић Мишина, Вељко, *Герман Ђурић: Патријарх у обезбоженом времену*, Манастир Светог првомученика и архијакона Стефана, Сланци, Београд, 2012.
- European Commission, *The CulturEU funding guide: EU Funding Opportunities for the Cultural and Creative Sectors 2021–2027*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021.
- “European Parliament resolution of 9 March 2022 on foreign interference in all democratic processes in the European Union, including disinformation (2020/2268(INI))”, *Official Journal of the European Union*, 2022/C 347/07, Brussels, 9. 3. 2022.
- Fox, Jonathan, *An Introduction to Religion and Politics: Theory and Practice (Second Edition)*, Routledge, London and New York, 2018.
- Gill, Anthony, “Religion and Comparative Politics”, *Annual Review of Political Science*, vol. 4, no. 1, 2001.
- Јовић, Растко, „Екуменизам: недоходници времена“, у: Радомир В. Поповић (ур.), *Српска теологија данас 8*, Институт за теолошка истраживања, Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2017.
- Јовић, Растко, „Православна Црква и ‘расплет’ у Украјини и Северној Македонији“, у: Ивона Лађевац, Марко Вековић и Милан Веселица (ур.), *Теорије међународних односа некад и сад: приступи, концепти, праксе*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2024.
- Крстић, Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици држава: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, докторска дисертација, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Београд, 2020.
- Leustean, Lucian N., “Religion and Politics in the European Union”, in: Grace Davie and Lucian N. Leustean (eds.), *The Oxford Handbook of Religion and Europe*, Oxford University Press, Oxford, 2021.

- Leustean, Lucian N., "Does God matter in the European Union?", in: Lucian N. Leustean (ed.), *Representing Religion in the European Union Does God matter?*, Routledge, London and New York, 2013.
- Mudrov, Sergei A., "Patterns of Cooperation Between Churches and the European Union: Representations, Dialogue, and Influence", *The Review of Faith & International Affairs*, vol. 12, no. 4, 2014.
- Nikolić, Marko, Dimitrijević, Duško, "Macedonian orthodox church (Moc)" in former Yugoslav State, *Politikologija religije (Politics and Religion)*, vol. VII, no. 1, 2013.
- Петровић, Милош, Маја Ковачевић, Ивана Радић Милосављевић, *Србија и Европска унија две деценије након Солунског самита*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2023.
- "Respect for and protection of Serbian Orthodox religious sites and the Serbian minority in Kosovo in connection with the provision of EU funding", Question for written answer E-002519/2024/rev.1 to the Commission, 13. 11. 2024.
- Schlesinger, Philip, François Foret, "Political Roof and Sacred Canopy? Religion and the EU Constitution", *European Journal of Social Theory*, vol. 9, no. 1, 2006.
- Selaru, Sorin, "Representing the Orthodox Churches to the European Union", *Ortodoksia*, vol. 54, 2017.
- Слијепчевић, Ђоко, *Историја Српске православне цркве III*, ЈП, Београд, 2002.
- Veković, Marko, Miroljub Jevtić, "Render unto Caesar: Explaining Political Dimension of the Autocephaly Demands in Ukraine and Montenegro", *Journal of Church and State*, vol. 61, no. 4, 2019.

8) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Република Србија је кандидат за чланство у ЕУ од 2012. године, а у току су опсежни преговори о приступању. Ипак, европска перспектива Србије је оптерећена бројним историјским и савременим политичким изазовима. Зато Милош Петровић, Ивана Радић Милосављевић и Маја Ковачевић истичу да „процес европеизације није само бирократски задатак, већ и друштвени подухват који поседује вредносну компоненту“.⁶² Имајући на уму да европски пут има вредносну компоненту и да су његов саставни чинилац преговори Београда и Приштине, активан рад сталног представништва СПЦ при европским институцијама у Бриселу могао би да допринесе бољем разумевању вредносних позиција обеју страна. Да је СПЦ релевантна

⁶² Милош Петровић, Маја Ковачевић и Ивана Радић Милосављевић, *Србија и Европска унија две деценије након Солунског самита*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2023, стр. 350.

институција за тако нешто говори њено присуство на Косову и Метохији, изложеност дискриминацији, али и висок степен подршке који ужива у Србији. Дакле, она може европској страни да приближи реалну ситуацију са тог простора мимо главних политичких токова и преговора. На тај начин, стално представништво СПЦ при европским институцијама у Бриселу може да помогне у реализацији планова од обостраног интереса.

THE PERMANENT REPRESENTATION OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH TO EUROPEAN INSTITUTIONS: THE ART OF THE (IM)POSSIBLE

Milan VESELICA*

Abstract: In 2004/2005, the Serbian Orthodox Church decided to establish the Permanent Representation to the European Institutions in Brussels, following the example of other European Orthodox Churches. However, although the Holy Assembly of Bishops of the Serbian Orthodox Church's decision to appoint a permanent representative remains in effect, the office's activities have been largely dormant for several years. This paper analyses the potential benefits the reactivation of the Church's representation in Brussels could bring. It particularly focuses on advocacy regarding Kosovo and Metohija and access to European funding mechanisms. Nevertheless, certain challenges are evident, primarily related to the broader political landscape on the European continent and the inter-church dispute between Moscow and Constantinople. The research methodology includes an analysis of the European Commission's annual reports on Kosovo and Metohija (compared with the U.S. State Department reports) for the period 2015 to 2024, along with other relevant EU documents. It also incorporates an interview with Archimandrite Danilo Ljubotina, the long-standing permanent representative of the Serbian Orthodox Church to the European institutions. Firstly, the analysis reveals specific shortcomings in the European Commission's reporting on the status of the Serbian Orthodox Church in Kosovo and Metohija, which may serve as a focus for future advocacy efforts. Secondly, the research highlights potential opportunities available to the Serbian Orthodox Church through project-based funding. It is thus concluded that the reactivation of the Church's representation in Brussels would yield positive outcomes for the Serbian Orthodox Church, despite its current strategy of maintaining a delicate balance.

Keywords: Serbian Orthodox Church, permanent representation, European Union, advocacy, Kosovo and Metohija, funding.

* Institute of International Politics and Economics, Belgrade. E-mail: milan.veselica@diplomacy.bg.ac.rs; ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-1608-3678>.